

**Informacja Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi na temat aktualnej sytuacji pszczelarstwa
i polityki państwa w zakresie ochrony i wsparcia pszczelarstwa.**

Spis treści

1. Aktualna sytuacja w sektorze pszczelarskim w Polsce	2
2. Polityka państwa w zakresie ochrony i wsparcia pszczelarstwa	4
2.1. Ochrona w obszarze weterynaryjnym i stosowania środków ochrony roślin.....	4
2.1.1. Ochrona w obszarze weterynaryjnym.....	4
2.1.2. Ochrona w obszarze stosowania środków ochrony roślin	9
2.2. Wsparcie pszczelarstwa.....	13
2.2.1. Krajowe Programy Wsparcia Pszczelarstwa	13
2.2.2. Fundusz Promocji Roślin Oleistych.....	14
2.2.3. PROW 2014-2020 (działania inwestycyjne).....	14
2.2.4. Płatności bezpośrednie i PROW 2014-2020 (działania pozostałe)	17

1. Aktualna sytuacja w sektorze pszczelarstwie w Polsce

W ostatnich latach w Polsce systematycznie wzrasta zarówno liczba pszczelarzy, jak i liczba pni pszczelich. W roku 2019 było w Polsce prawie 1,68 mln pni pszczelich i 77,3 tys. pszczelarzy. Pod względem liczebności pni pszczelich, Polska zajmuje trzecie miejsce w Unii Europejskiej.

Tabela 1. Liczba pni pszczelich i pszczelarzy w Polsce według danych Instytutu Ogrodnictwa (w tys.).

Wyszczególnienie	Rok									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Liczba pni pszczelich	1 126	1 246	1 280	1 344	1 386	1 448	1 504	1 552	1 633	1 678
Liczba pszczelarzy	45,3	49,4	51,8	55,0	57,6	62,6	66,6	68,4	74,3	77,3

Na 1 km² powierzchni kraju przypada przeciętnie 5,4 rodzin pszczelich. Największe napszczenie, wynoszące prawie dwukrotność średniej krajowej, występuje w województwie małopolskim. Najmniejsze (2,2 rodziny/km²) notowane jest w województwie podlaskim. W 7 regionach kraju liczba rodzin pszczelich przypadających na km² jest wyższa od wartości średniej.

Przeciętna obsada pasieki w kraju liczy ok. 22 pnie pszczele, jednakże na terytorium Polski wartość tego wskaźnika jest zróżnicowana. Od lat, największe pasieki zlokalizowane są na Warmii i Mazurach (około 38 pni), a najmniej liczne (ok. 12 pni) położone są na Śląsku. Poza Śląskiem jeszcze w czterech innych województwach liczba pni nie przekracza poziomu średniego. Pszczelarze zrzeszeni w organizacjach pszczelarskich prowadzą pasieki składające się średnio z 29 rodzin pszczelich. W Polsce najwięcej jest pasiek liczących od 11 do 20 pni (26,4%), a najwięcej rodzin pszczelich, jest w pasiekach liczących od 21 do 50 rodzin (36%). Pasieki duże (powyżej 80 rodzin) stanowią niewielki odsetek ogółu (1,8%), a w ich zasobach jest 12% wszystkich rodzin pszczelich. Pasiek zawodowych, liczących ponad 150 rodzin pszczelich jest w Polsce 302. Liczba rodzin w pasiekach zawodowych sięga 84 tys. Średni potencjał produkcyjny takiej pasieki to prawie 280 rodzin. Najwięcej tego typu pasiek znajduje się w województwie warmińsko-mazurskim (61), najmniej w województwie podlaskim (5). Najmniejszy odsetek (1,5%) pni pszczelich będących w posiadaniu pszczelarzy zawodowych znajduje się w regionie śląskim.

Prawie 1/3 pszczelarzy stanowią osoby w wieku od 51 do 65 lat. Co czwarty producent miodu jest w średnim wieku (od 36 do 50 lat), a udział tych najmłodszych wynosi nieznacznie ponad 13%. Z kolei pszczelarzy najstarszych, czyli liczących powyżej 65 lat, jest ok. 29%.

Z danych pochodzących z organizacji pszczelarskich wynika, że produkcja miodu w 2019 r. wyniosła ok. 18,1 tys. ton. W stosunku do bardzo dobrego poprzedniego sezonu była ona niższa o ponad 4 tys. ton. W sezonie 2019 najwięcej miodu (ok. 2,25 tys. ton) wyprodukowano w województwie lubelskim, najmniej (niecałe 300 ton) zebrano w pasiekach woj. podlaskiego. W pasiekach amatorskich (stacjonarnych) przeciętnie odwirowano 13 kg miodu, zaś w pasiekach towarowych (wędrownych) nieco ponad 22 kg. Spośród pasiek amatorskich najwięcej miodu odwirowywali pszczelarze

z województwa dolnośląskiego. Natomiast pasieki towarowe z województwa lubelskiego uzyskały najwyższe jednostkowe zbiory, niemal 38 kg.

W ramach sprzedaży bezpośredniej i detalicznej wprowadzono na rynek 87,7% miodu wyprodukowanego w pasiekach. Pozostała jego część została skierowana do punktów skupu. W hurtowym obrocie miodu najniższe ceny, czyli przeciętnie 12 zł/kg, dotyczyły miodu rzepakowego i wielokwiatowego. Najwyższe ceny podmioty skupowe płaciły pszczelarzom za dostarczany miód wrzosowy (35 zł/kg). Również wysokie ceny płacono za miody spadziowe ze spadzi iglastej (średnio 27,5 zł/kg). Pozostałe odmiany skupowano w cenie od 16,5 zł/kg do ok. 19 zł/kg. W sprzedaży bezpośredniej z pasiek, najtańszy miód rzepakowy kosztował średnio 24,7 zł/kg. Za cenę o ok. 1 zł wyższą sprzedawano miód wielokwiatowy. Spośród miodów nektarowych, tzw. letnich, najdroższy był miód gryczany (31,5 zł/kg). Miód spadziowy ze spadzi liściastej był o 5 zł/kg tańszy w porównaniu do jego odpowiednika pochodzącego z surowca z drzew iglastych. Miód wrzosowy sprzedawany był przeciętnie za ok. 55 zł/kg. W sprzedaży detalicznej, poza miodem wielokwiatowym, ceny były najwyższe.

Koszty produkcji miodu w przeliczeniu na jedną rodzinę pszczelą wyniosły prawie 365 zł w przypadku pasieki towarowej i 296 zł w przypadku działalności amatorskiej. W ciągu roku, w pasiekach amatorskich koszty ogółem wzrosły o 8,5% a w pasiekach towarowych o 7,3%. Jednostkowe koszty produkcji 1 kg miodu w pasiekach amatorskich, z uwagi na niewielką skalę produkcji w 2019 roku, wyniosły ok. 23 zł, a w pasiekach towarowych ok. 16 zł.

Deficyt na poziomie 16,8 mln EUR charakteryzował zagraniczny obrót handlowy miodem w 2018 roku. Wartość eksportu wyniosła ok. 36,4 mln EUR (wolumen ok. 14,7 tys. ton), a wartość importu osiągnęła poziom ok. 53,2 mln EUR (wolumen ok. 25,7 tys. ton.). Około 13,7 tys. ton miodu stanowił eksport w okresie od stycznia do października 2019 roku. W tym czasie import przekroczył 24 tys. ton. Kraje UE stanowią główne rynki zbytu dla miodu pochodzącego z Polski. Dominują wśród nich Niemcy i Francja. Natomiast krajowi importerzy zaopatrują się w miód przeważnie na Ukrainie oraz w Chinach.

Straty rodzin pszczelich po zimowaniu (odnotowane wiosną 2019 roku) wyniosły 15,2% ogółu rodzin pszczelich. Największe upadki, wynoszące prawie 22% zazimowanych pni pszczelich, wystąpiły w pasiekach z województwa lubuskiego. Najmniejsze straty (poniżej 7%) stwierdzili pszczelarze z województwa pomorskiego.

W trakcie sezonu pszczelarskiego w 14-stu województwach zgłoszono do związków pszczelarskich przypadki ostrych zatruc lub podtruc rodzin pszczelich, głównie na plantacjach rzepaku i uprawach sadowniczych i jagodowych. Łącznie w skali całego kraju ok. 1,5 tys. rodzin pszczelich uległo ostremu zatruciu, a podtrucia dotknęły prawie 32 tys. rodzin.

2. Polityka państwa w zakresie ochrony i wsparcia pszczelarstwa

2.1. Ochrona w obszarze weterynaryjnym i stosowania środków ochrony roślin

2.1.1. Ochrona w obszarze weterynaryjnym

Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach, w ramach programu wieloletniego na lata 2019 - 2023 „Ochrona zdrowia zwierząt i zdrowia publicznego”, realizuje zadanie nr 42. Monitorowanie stanu zdrowotnego i strat rodzin pszczelich w krajowych pasiekach. Główne cele tego zadania stanowią m.in. monitorowanie zmian w populacji rodzin pszczelich w krajowych pasiekach, monitorowanie sytuacji epizootycznej patogenów pszczół oraz monitorowanie metod gospodarki pasiecznej w zakresie zabiegów zwalczania inwazji roztoczy *Varroa destructor*.

W wyniku realizacji zadania nr 42 w roku 2019 uzyskano następujące dane:

Straty rodzin pszczelich podczas zimy 2018/19

W grupie 352 monitorowanych wiosną pasiek, do zimowania przygotowanych zostało łącznie 11548 rodzin pszczelich. Podczas okresu jesienno-zimowego w pasiekach zginęło ogółem 12% rodzin. Średnie straty rodzin na pasiekę wyniosły 15%. Straty nieprzekraczające 10% stanu rodzin pszczelich przygotowanych do zimowania uznawane są za typowe dla okresu jesienno-zimowego, stąd mogą stanowić odniesienie dla danych uzyskanych podczas wywiadu lekarsko-weterynaryjnego. Zimą 2018/19, straty rodzin w ocenianej grupie pasiek były wyższe jedynie o 2% od maksymalnego poziomu, dopuszczalnego o tej porze roku. Na przestrzeni 5 lat monitorowania śmiertelności rodzin (od 2014 r.), niższą wartość tego wskaźnika (8%) odnotowano jedynie zimą 2015/16.

Analogicznie jak w latach ubiegłych, problem wzrostu śmiertelności rodzin pojawił się jedynie w części monitorowanych pasiek. Upadki rodzin przekraczające 10% zgłosiło 37% pszczelarzy, akceptowalny poziom strat odnotowało 25% pszczelarzy, natomiast 38% pszczelarzy deklarowało prezimowanie wszystkich rodzin. Regułą okazuje się być także znaczne zróżnicowanie skali strat w poszczególnych regionach kraju. W ocenianym sezonie najwyższe straty odnotowano w województwie śląskim (34%) i łódzkim (30%). W pasiekach stacjonujących na terenie województwa dolnośląskiego, lubelskiego, opolskiego i pomorskiego zginęło ogółem odpowiednio 16%, 14%, 12% i 11% rodzin. W pozostałych województwach spadek liczby rodzin nie przekroczył 10%.

Sytuacja epizootyczna patogenów

W roku 2019 sytuację epizootyczną wybranych patogenów oceniono w oparciu o materiał diagnostyczny pochodzący z 542 krajowych pasiek. Próbkę do badań laboratoryjnych ogółem pobrano z 1934 rodzin pszczelich. Wiosną próbki pobrane zostały z 1079 rodzin żywych i 103 martwych, latem z 752 rodzin żywych.

Pasożyty zewnętrzne – inwazja roztoczy V.destructor (jednostka chorobowa: warroza)

Roztocze *V. destructor* wykryto w 59% próbek ogółem pobranych wiosną z rodzin żywych i martwych, co na przestrzeni 5 lat badań stanowi najwyższy odsetek próbek dodatnich, w puli próbek pobieranych o tej porze roku.

Obecność pasożytów stwierdzono w 40% próbek żywych pszczół pobranych z gniazd rodzin, które przetrzymały. W porównaniu do poziomu inwazji roztoczy, jaki w tej samej grupie rodzin odnotowano latem 2018 roku, odsetek próbek dodatnich wiosną obniżył się jedynie o 15%. Fakt ten wskazuje na niską skuteczność zabiegów warroabójczych przeprowadzanych w pasiekach. O niskiej efektywności metod zwalczania roztoczy świadczy także intensywność inwazji oszacowana na podstawie liczby pasożytów przypadających na każde 100 pszczół w badanej próbce. Średnia intensywność inwazji w dodatnich próbkach pszczół pobranych z rodzin wiosną była taka sama, jak latem ubiegłego roku, tj. przed wykonaniem zabiegów.

Analiza materiału pobranego z rodzin, które zginęły w okresie jesienno-zimowym wykazała obecność pasożytów w 74% próbek, przy intensywności inwazji wynoszącej średnio 13%. Poziom inwazji pasożytów stwierdzony w 30% martwych rodzin był równy lub wyższy od poziomu uznawanego za krytyczny (7%) dla zimujących rodzin i z wysokim prawdopodobieństwem można go wskazać jako główną przyczynę zagłady tych rodzin.

Najwyższy odsetek rodzin, w których wiosną poziom inwazji był na tyle wysoki, że obecność pasożytów była stwierdzana w pobranych próbkach, odnotowano na terenie województwa mazowieckiego (81%), warmińsko-mazurskiego (78%), śląskiego (78%) i lubelskiego (77%), natomiast najniższy w województwie dolnośląskim (37%). W pasiekach województwa warmińsko-mazurskiego, lubelskiego, ale także małopolskiego, zabiegi zwalczania roztoczy były szczególnie nieefektywne, ponieważ wśród próbek pobranych wiosną odsetek dodatnich był wyższy, niż w próbkach pobranych latem.

Tabela 2. Sytuacja epizootyczna *V. destructor* w okresach wiosennych

Okres badań	Ogółem rodziny żywe i martwe, u których w pobranych próbkach wykryto obecność roztoczy (%)	Dodatnie próbki pobrane z gniazda żywych rodzin (%)	Średnia intensywność inwazji w dodatnich próbkach pobranych z gniazda żywych rodzin (%)	Dodatnie próbki pobrane z martwych rodzin (%)	Średnia intensywność inwazji w dodatnich próbkach pobranych z martwych rodzin (%)
wiosna 2015	49	29	3	91	20
wiosna 2016	44	23	2	70	18
wiosna 2017	57	34	3	65	24
wiosna 2018	47	21	3	67	18
wiosna 2019	59	40	3	74	13

Analiza, zebranych przez lekarzy weterynarii podczas wizyty wiosennej, danych z wywiadu lekarsko-weterynaryjnego dotyczących metod zwalczania inwazji roztoczy w monitorowanej grupie pasiek wykazała, że w dalszym ciągu najczęściej stosowanym leczniczym produktem weterynaryjnym

(LPW) jest Apiwarol. Jego użycie zadeklarowało 83% pszczelarzy, w 34% pasiek podano rodzinom Biowar 500, natomiast preparat Bayvarol użyty został tylko w 5% pasiek, a Apiguard jedynie w 2%. Pojedyncze osoby zgłosiły zastosowanie innych, zarejestrowanych leczniczych produktów weterynaryjnych (VarroMed, Polyvar Yellow). W blisko połowie pasiek (48%), poza leczniczymi produktami weterynaryjnymi, stosowano biotechniczne metody zwalczania roztoczy (w 33% pasiek) i/lub kwasy organiczne (w 17%).

W blisko połowie pasiek (48%) zwalczanie roztoczy rozpoczęto w lipcu lub sierpniu, tj. w okresie wychowu pokolenia pszczoł zimowych. Zabiegi wykonane w tym czasie, poprzez częściowe obniżenie populacji roztoczy redukują negatywne oddziaływanie pasożytów na stadia rozwojowe pszczoł pokolenia zimowego. Jeżeli jednak zabiegi przeprowadzane są przy pomocy środków działających krótkookresowo, powinny zostać uzupełnione o dodatkowe zabiegi w okresie, kiedy w rodzinach nie ma już czerwiu. W kontekście powyższego oceniono, że pełne leczenie wykonało mniej niż 20% pszczelarzy rozpoczynających leczenie w okresie wychowu pokolenia pszczoł zimowych. Spodziewaną konsekwencją niepełnego leczenia, której można się spodziewać w pozostałych pasiekach, będzie wysoki poziom inwazji i szybki przyrost populacji roztoczy w sezonie letnim 2019. W drugiej połowie monitorowanych pasiek pszczelarze przystąpili do zwalczania inwazji roztoczy dopiero w miesiącach późniejszych, głównie we wrześniu (34%) i październiku (11%). Zabiegi przeciwarzowe w okresie wczesnowiosennym, jako uzupełnienie głównych zabiegów letnich, wykonano w około 1/3 pasiek.

Biorąc po uwagę wszystkie elementy zwalczania roztoczy (termin rozpoczynania zabiegów, dawkę preparatu, liczbę zabiegów i ich częstotliwość) uznano, że w sposób prawidłowy zabiegi wykonano w 31% nadzorowanych pasiek, natomiast w 54% pasiek przyjęty sposób leczenia wymagał korekty zwiększającej efektywność zabiegów. Aż w 15% pasiek zabiegi przeprowadzono w sposób ewidentnie nieprawidłowy. Oceniono, że metody zwalczania roztoczy *Varroa* zastosowane w monitorowanych pasiekach latem 2018 roku, stworzyły istotne ryzyko intensywnego rozwoju inwazji *V. destructor* w roku 2019.

W grupie rodzin objętych monitoringiem latem 2019, udział próbek zawierających pasożyty wyniósł 79%, co na przestrzeni 6 lat badań stanowi najwyższy odsetek rodzin z wykrywalnym poziomem inwazji roztoczy o tej porze roku. Intensywność inwazji *V. destructor* w dodatknych próbkach pszczoł wyniosła średnio 6% (intensywność inwazji wynosząca 7% jest uznawana za krytyczną).

W pasiekach zlokalizowanych na terenie poszczególnych województw udział rodzin, w których wykryto obecność roztoczy mieścił się w zakresie od 50% w województwie podkarpackim do 98% w województwie mazowieckim. Największe nasilenie inwazji *Varroa* w okresie letnim 2019 (powyżej 80% próbek dodatknych) stwierdzono na terenie pasiek stacjonujących w województwie mazowieckim, dolnośląskim, świętokrzyskim, warmińsko-mazurskim, małopolskim, łódzkim, śląskim i podlaskim.

Sytuacja epizootyczna inwazji *V. destructor* stwierdzona wiosną i latem tego roku stwarza istotne ryzyko wystąpienia wysokich strat rodzin pszczelich w okresie zimowym 2019/2020.

W badanych próbkach nie stwierdzono obecności innych pasożytów zewnętrznych.

Tabela 3. Sytuacja epizootyczna *V. destructor* w okresach letnich

Okres badań	Dodatnie próbki pobrane z gniazda żywych rodzin (%)	Średnia intensywność inwazji roztoczy w dodatnich próbkach (%)
lato 2014	77	6
lato 2015	56	3
lato 2016	74	5
lato 2017	64	3
lato 2018	55	3
lato 2019	79	6

Pasożyty wewnętrzne - zakażenie mikrosporydiami Nosema (jednostka chorobowa: nosemoza)

Nosemoza jest chorobą sezonową, a szczyt jej rozwoju przypada na okres przedwiosnia i wczesnej wiosny. W materiale pobranym wiosną, u 73% żywych i martwych rodzin stwierdzono pszczoły zakażone sporami *Nosema* spp.

Przezimowane rodziny, w których rozwój infekcji wykryto u pszczoł pobranych z gniazda, stanowiły 62%, a przeciętny poziom zakażenia pszczoł w próbce wyniósł średnio 3 miliony spor na pszczołę (poziom infekcji klasyfikowany jako średni).

W rodzinach, które osypały się podczas zimy wyższy był zarówno udział rodzin zainfekowanych mikrosporydiami (80%), jak i średni poziom zakażenia pszczoł (11 mln spor na pszczołę, poziom zakażenia klasyfikowany jako wysoki).

Występowanie gatunku *N. ceranae*, poza trzema rodzinami, zidentyfikowano u wszystkich zakażonych rodzin (73%). Gatunek *N. apis*, stwierdzono w próbkach pochodzących od 9 rodzin (1%), przy czym w większości z nich obecny był także gatunek *N. ceranae* (zakażenie mieszane). Prewalencja *Nosema* spp. wiosną 2019 była na poziomie odnotowanym wiosną ubiegłego roku.

Udział rodzin, w których wykryto pszczoły zakażone *Nosema* spp., wahał się od 48% w pasiekach z terenu województwa mazowieckiego do 93% w pasiekach z województwa podkarpackiego. Wysoką prewalencję *Nosema* spp., podobnie jak w poprzednich latach, stwierdzono w pasiekach położonych w województwie lubelskim (87%), świętokrzyskim (85%), zachodniopomorskim (84%) i łódzkim (84%).

Tabela 4. Sytuacja epizootyczna *Nosema* spp. w okresach wiosennych

Okres badań	Ogółem rodziny żywe i martwe, u których w pobranych próbkach wykryto obecność <i>Nosema</i> (%)	Dodatnie próbki pobrane z gniazda żywych rodzin (%)	Średnia intensywność infekcji w dodatnich próbkach pobranych z gniazda żywych rodzin (w milionach spor/pszczołę)	Dodatnie próbki pobrane z martwych rodzin (%)	Średnia intensywność infekcji w dodatnich próbkach pobranych z martwych rodzin (w milionach spor/pszczołę)
wiosna 2015	64	59	3,9	58	9,3
wiosna 2016	55	47	3,5	61	10,4
wiosna 2017	84	80	5,8	80	19,3
wiosna 2018	73	60	3,9	84	20,3
wiosna 2019	73	62	3,1	80	11,0

W grupie rodzin objętych monitoringiem latem 2019, udział próbek zainfekowanych sporami *Nosema* wyniósł 37%. W porównaniu do pierwszych trzech lat monitorowania zakażenia *Nosema* w okresie letnim, jego prewalencja odnotowana latem 2018 i 2019 kształtuje się na nieco wyższym poziomie. Wyniki oceny intensywności zakażenia nie wskazują jednak wzrostu jej natężenia. Zakażenie pszczoł w pobranych próbkach wyniosło średnio 1,7 miliona spor/pszczołę. We wszystkich dodatnich próbkach (poza jedną) zidentyfikowano jedynie obecność mikrosporydiów należących do gatunku *N. ceranae*. Najniższą prewalencję zakażenia *Nosema* stwierdzono w województwie lubuskim (6% rodzin), a najwyższą, rzadko notowaną o tej porze roku w takim nasileniu, w województwie lubelskim (72%).

Tabela 5. Sytuacja epizootyczna *Nosema* spp. w okresach letnich

Okres badań	Rodziny, u których w pobranych próbkach wykryto obecność <i>Nosema</i> (%)	Średnia intensywność infekcji w dodatnich próbkach pobranych z gniazda (w mln. spor/pszczołę)
lato 2014	30	2,5
lato 2015	29	1,8
lato 2016	31	1,7
lato 2017	51	2,5
lato 2018	38	1,6
lato 2019	37	1,7

Infekcje wirusowe

Badania wirusologiczne dotyczyły identyfikacji sześciu zakażeń wirusowych: wirusa zdeformowanych skrzydeł (DWV), wirusa ostrego paraliżu pszczoł (ABPV), wirusa chronicznego paraliżu pszczoł (CBPV), izraelskiego wirusa ostrego paraliżu pszczoł (IAPV), wirusa choroby woreczkowej (SBV) oraz wirusa choroby czarnych mateczników (BQCV). Podobnie jak w poprzednich latach, w próbkach pszczoł najczęściej stwierdzano obecność DWV, SBV i BQCV. Odnotowana prewalencja wszystkich wirusów była zbliżona do wyników uzyskanych na przestrzeni 4 ostatnich lat podczas badania próbek pobieranych wiosną.

Występowanie poszczególnych wirusów było znacznie zróżnicowane na terenie województw. Udział rodzin zakażonych DWV wahał się od 43% na terenie województwa zachodniopomorskiego do 100% w województwie łódzkim i warmińsko-mazurskim. Najwyższą prewalencję ABPV odnotowano w województwie pomorskim (83%) i lubuskim (71%). Wirus ostrego paraliżu pszczoł nie został wykryty na terenie czterech województw: dolnośląskiego, warmińsko-mazurskiego, mazowieckiego i małopolskiego. Również CBPV nie został stwierdzony w próbkach pobranych na terenie kilku województw (lubelskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie, podkarpackie, małopolskie i mazowieckie), podczas gdy, odsetek zakażonych rodzin w województwie zachodniopomorskim i pomorskim wynosił około 40%.

Prewalencja SBV i BQCV była zróżnicowana i wahała się w rodzinach z poszczególnych województw odpowiednio pomiędzy 7% (pomorskie), a 94% (podkarpackie) oraz pomiędzy 67% (łódzkie), a 100% (dolnośląskie, warmińsko-mazurskie, podkarpackie, małopolskie).

Tabela 6. Sytuacja epizootyczna infekcji wirusowych w okresach wiosennych

Okres badań	Odsetek rodzin, u których w próbkach stwierdzono obecność wirusa					
	DWV	ABPV	CBPV	IAPV	SBV	BQCV
wiosna 2015	12	5	2	0	7	1
wiosna 2016	72	42	12	2	77	88
wiosna 2017	80	39	19	0	69	82
wiosna 2018	82	38	20	1	58	89
wiosna 2019	82	36	14	3	64	87

Latem 2019 roku odnotowano najwyższą od pięciu lat prevalencję DWV i ABPV. Rozprzestrzenienie obydwu wirusów skorelowane jest z inwazją roztoczy *Varroa*, której prevalencja była tego roku latem również najwyższa. Nie odnotowano istotnych zmian w prevalencji pozostałych wirusów w porównaniu do wcześniejszych wyników badania próbek pobranych latem.

Występowanie poszczególnych wirusów było znacznie zróżnicowane na terenie województw. Udział rodzin zakażonych DWV wahał się od 11% na terenie województwa podkarpackiego do 100% w województwie łódzkim. Wysoki procent próbek dodatnich odnotowano także w województwach, w których równocześnie stwierdzono wysoki odsetek próbek zawierających roztocze *Varroa*: wielkopolskie (97%), mazowieckie (96%), małopolskie (94%). W próbkach z rodzin pochodzących z województwa podlaskiego nie wykryto obecności ABPV, natomiast w województwie mazowieckim, małopolskim i lubelskim obecność wirusa wykazano w próbkach pobranych z ponad 80% rodzin. Prevalencja SBV i BQCV była zróżnicowana i wahała się w rodzinach z poszczególnych województw odpowiednio pomiędzy 14, a 100% oraz pomiędzy 45, a 100%.

Tabela 7. Sytuacja epizootyczna infekcji wirusowych w okresach letnich

Okres badań	Odsetek rodzin, u których w próbkach stwierdzono obecność wirusa					
	DWV	ABPV	CBPV	IAPV	SBV	BQCV
lato 2014	34	18	2	1	10	1
lato 2015	2	1	0	0,2	1	0
lato 2016	68	30	1	0,2	77	95
lato 2017	59	32	2	0	86	96
lato 2018	54	33	1	0	84	88
lato 2019	74	55	2	0	66	82

Infekcje bakteryjne

W ramach realizowanego zadania diagnozowane są dwie choroby o etiologii bakteryjnej, atakujące stadium larwalne pszczoły miodnej tj. zgnilec amerykański pszczoł (AFB) i zgnilec europejski (EFB). Wiosną 2019 wykryto tylko dwa ogniska AFB w województwie pomorskim, natomiast latem 2019 wykryto 1 ognisko EFB w województwie lubelskim.

2.1.2. Ochrona w obszarze stosowania środków ochrony roślin

Środki ochrony roślin dopuszczane są do obrotu zgodnie z zasadami określonymi w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1107/2009 (WE) z dnia 21 października 2009 r. *dotyczącym wprowadzenia do obrotu środków ochrony roślin i uchylającym dyrektywę Rady 79/117/WE i 91/414/EWG* (Dz. Urz. UE L 309 z 24.11.2009 r. str. 1) oraz zgodnie z przepisami ustawy z dnia 8

marca 2013 r. o środkach ochrony roślin (Dz. U. z 2019 r., poz. 1900). Rozporządzenie nr 1107/2009 określa między innymi wymagania dotyczące substancji czynnych i środków ochrony roślin, zasady oceny i udzielania zezwoleń dla środków ochrony roślin jak również wymagania w zakresie ich etykietowania. Powyższe rozporządzenie wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Zgodnie z przywołanymi przepisami do obrotu mogą być dopuszczone tylko te środki ochrony roślin, które przy prawidłowym stosowaniu, zgodnie z ich przeznaczeniem, nie stanowią zagrożenia dla zdrowia człowieka, zwierząt lub środowiska, w tym dla owadów zapylających. Przepisy określają również sposób postępowania ze środkami ochrony roślin w trakcie ich stosowania. Podstawową zasadą jest obowiązek wykonywania zabiegów ochrony roślin przy zastosowaniu środków ochrony roślin dopuszczonych do obrotu oraz w taki sposób, aby nie stwarzać zagrożeń dla zdrowia człowieka oraz środowiska. Zasady bezpiecznego stosowania danego środka ochrony roślin określa jego etykieta, odnosząca się między innymi do dozwolonej dawki środka oraz upraw, w jakich może być stosowany. Na etapie rejestracji poszczególnych środków ochrony roślin dokonywana jest także każdorazowo ocena ryzyka dla owadów zapylających i na jej podstawie w etykietach zamieszczane są, o ile to konieczne, standardowe zwroty określające szczególne środki ostrożności np. SPE 8 „Niebezpieczne dla pszczoł/W celu ochrony pszczoł i innych owadów zapylających nie stosować na rośliny uprawne w czasie kwitnienia/Nie używać w miejscach gdzie pszczoły mają pożytek/Usuwać lub przykrywać ule podczas zabiegu i przez (określić czas) po zabiegu/Nie stosować kiedy występują kwitnące chwasty/Usuwać chwasty przed kwitnieniem/Nie stosować przed (określić czas)”. W sytuacji gdy preparat przeznaczony jest do stosowania w uprawach uważanych za atrakcyjne dla pszczoł, a z przeprowadzonej oceny nie wynika negatywny wpływ na owady zapylające, na etykiecie zamieszczana jest informacja, w formie zalecenia, by stosowanie tego środka odbywało się poza okresami aktywności pszczoł, a w przypadku herbicydów stosowanych np. w sadach – także poza okresem występowania kwitnących chwastów lub po mechanicznym usunięciu tych chwastów przed zabiegiem. Zgodnie też z art. 31 rozporządzenia 1107/2009 do treści zezwolenia i etykiety środka ochrony roślin wprowadzany jest zapis: „Przed zastosowaniem środka należy poinformować o tym fakcie wszystkie zainteresowane strony, które mogą być narażone na znoszenie cieczy roboczej i które zwróciły się o taką informację”. Zapis ten służy ograniczeniu negatywnego wpływu stosowanych środków ochrony roślin na zdrowie ludzi i zwierząt, w szczególności pszczoł. Zwrot ten jest zamieszczany obecnie w treści etykiet wszystkich dopuszczanych do obrotu środków ochrony roślin stosowanych na terenie otwartym. Zapis ten obliuguje rolnika do informowania o planowanych zabiegach zainteresowane osoby (np. pszczelarzy), które zwróciły się do niego z takim wnioskiem.

Należy zaznaczyć, że zgodnie z przepisami art. 55 rozporządzenia 1107/2009 „środki ochrony roślin muszą być stosowane właściwie”. Właściwe stosowanie tych preparatów obejmuje przestrzeganie zasad dobrej praktyki ochrony roślin oraz warunków ustanowionych zgodnie z art. 31 tego rozporządzenia i podanych w etykietach. Stosowanie środka ochrony roślin musi być także zgodne

z ogólnymi zasadami integrowanej ochrony roślin, które nakazują w pierwszej kolejności posługiwanie się w ochronie roślin metodami innymi niż stosowanie chemicznych środków ochrony.

Jednocześnie przepisy art. 35 ust. 1 ustawy *o środkach ochrony roślin* obligują stosującego środki ochrony roślin do wykonywania zabiegu w taki sposób, aby „nie stwarzać zagrożenia dla zdrowia ludzi, zwierząt oraz dla środowiska, w tym przeciwdziałać zniesieniu środków ochrony roślin na obszary i obiekty niebędące celem zabiegu” oraz aby „planować stosowanie środków ochrony roślin z uwzględnieniem okresu, w którym ludzie będą przebywać na obszarze objętym zabiegiem”. Podstawową zasadą dobrej praktyki ochrony roślin jest zatem obowiązek wykonywania zabiegów ochrony roślin przy zastosowaniu środków ochrony roślin dopuszczonych do obrotu oraz w taki sposób, aby nie stwarzać zagrożeń dla zdrowia człowieka oraz środowiska, w szczególności dla owadów zapylających.

Jak zostało to wskazane powyżej, przepisy prawa nakładają na wszystkich profesjonalnych użytkowników środków ochrony roślin obowiązek stosowania zasad integrowanej ochrony roślin, których szczegółowy katalog określa rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 kwietnia 2013 r. *w sprawie wymagań integrowanej ochrony roślin* (Dz. U. poz. 505). Według tego rozporządzenia producent rolny powinien, przed zastosowaniem chemicznej ochrony roślin, wykorzystać wszelkie dostępne działania i metody ochrony przed agrofagami aby ograniczyć stosowanie pestycydów. Zapisy rozporządzenia kładą silny nacisk m.in. na stosowanie płodozmianu, odpowiednich odmian, przestrzegania optymalnych terminów siewu lub sadzenia, stosowania właściwej agrotechniki, nawożenia oraz zapobiegania rozprzestrzenianiu się organizmów szkodliwych. Jednym z wymagań rozporządzenia jest ochrona organizmów pożytecznych oraz stwarzanie warunków sprzyjających ich występowaniu, w szczególności dotyczy to owadów zapylających i naturalnych wrogów organizmów szkodliwych. Decyzje o wykonaniu zabiegów ochrony roślin powinny być podejmowane w oparciu o monitoring występowania organizmów szkodliwych, z uwzględnieniem progów szkodliwości. Natomiast dokonując wyboru środków ochrony roślin należy brać pod uwagę ich selektywność. Ponadto, stosowanie środków ochrony roślin powinno być ograniczone do niezbędnego minimum, w szczególności poprzez odpowiedni dobór dawki lub ograniczenie liczby wykonywanych zabiegów.

Wykonywanie zabiegów środkami ochrony roślin może być prowadzone jedynie przez osoby odpowiednio przeszkolone (szkolenia obejmują m.in. problematykę ochrony zapylaczy przy wykonywaniu oprysków), sprzętem sprawnym technicznie (ustawa *o środkach ochrony roślin* wprowadza obowiązek badania sprzętu przeznaczonego do stosowania środków ochrony roślin) oraz w określonych warunkach atmosferycznych (prędkość wiatru nie może przekraczać 4 m/s). Szczegółowe regulacje w tym zakresie, w szczególności zakaz stosowania środków ochrony roślin w odległości mniejszej niż 20 m od pasiek, określa rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 marca 2014 r. *w sprawie warunków stosowania środków ochrony roślin* (Dz. U. poz. 516).

Dodatkowo profesjonalni użytkownicy środków ochrony roślin mają obowiązek prowadzenia ewidencji wykonanych zabiegów, dający możliwość dokonywania oceny prawidłowości ich stosowania. Wykonując zabiegi ochrony roślin należy zatem zwracać uwagę nie tylko na efektywność zabiegu, ale także na skutki, jakie może on spowodować dla zdrowia ludzi oraz dla środowiska w tym owadów zapylających – bez których uzyskanie oczekiwanego plonu w przypadku szeregu gatunków roślin uprawnych byłoby niemożliwe.

Szczególne rolę w zakresie ograniczania negatywnego wpływu środków ochrony roślin na owady zapylające odgrywa Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa, która jest instytucją sprawującą nadzór, nad prawidłowością stosowania tych preparatów. Inspektorzy w trakcie prowadzonych czynności kontrolnych zwracają szczególną uwagę na nieprawidłowości podczas wykonywania zabiegów ochrony roślin, które mogą mieć wpływ na wystąpienie zatrucia pszczół. Niestosowanie się podczas wykonywania zabiegów ochrony roślin do przepisów prawa i stwarzanie tym samym zagrożenia m.in. dla owadów zapylających podlega sankcjom karnym.

Zgodnie z założeniami kontrole prawidłowości stosowania środków ochrony roślin, prowadzone przez wojewódzkich inspektorów ochrony roślin i nasiennictwa, są ukierunkowane na obszary, które mogą stanowić zagrożenie dla pszczół i innych owadów zapylających. Kontrole prowadzone są w szczególności pod kątem:

- stosowania preparatów toksycznych dla pszczół w okresie kwitnienia roślin uprawnych oraz w uprawach, na których występują kwitnące chwasty,
- wykonywania zabiegów przed zakończonymi lotami owadów zapylających,
- nie przestrzegania przez stosujących środki ochrony roślin okresów prewencji,
- wykonywania zabiegów w warunkach sprzyjających znoszeniu cieczy roboczej podczas zabiegu.

Pracownicy PIORiN biorą również czynny udział w postępowaniach wyjaśniających dotyczących podejrzeń zatruc pszczół środkami ochrony roślin. Każdy zgłoszony przypadek w tym zakresie jest przez Inspekcję rozpatrywany bez zbędnej zwłoki.

Należy też zwrócić uwagę, że w ostatnich latach przyjętych zostało szereg aktów prawnych, mających na celu ograniczenie ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin, w tym również dla zapylaczy. Niektóre z nich odwołują się bezpośrednio do ochrony tych owadów (jak ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin, rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 marca 2014 r. w sprawie warunków stosowania środków ochrony roślin, rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 kwietnia 2013 r. w sprawie wymagań integrowanej ochrony roślin, rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 maja 2013 r. w sprawie szkoleń w zakresie środków ochrony roślin), inne określając wymagania dla stosującego środki ochrony roślin, ograniczają ryzyko związane z ich użyciem w szerszym kontekście, obejmującym jednak także bezpieczeństwo owadów pożytecznych.

Prowadzone są również działania informacyjno - edukacyjne dotyczące prawidłowego stosowania środków ochrony roślin. Stosowne informacje, niezbędne dla ograniczenia ryzyka dla zapylaczy, w tym między innymi metodyki integrowanej ochrony poszczególnych upraw oraz inne narzędzia do bezpiecznego planowania i wykonywania zabiegów, są udostępniane w specjalnym serwisie internetowym pn. Platforma Sygnalizacji Agrofagów (www.agrofagi.com.pl). W serwisie tym jest wyodrębniony blok tematyczny przeznaczony ochronie owadów zapylających. Corocznie też przed okresem nasilonego kwitnienia roślin prowadzone są działania informacyjne dotyczące prawidłowego stosowania środków ochrony roślin. Między innymi rozdysponowane do szerokiego grona odbiorców, w tym do izb rolniczych i organizacji pszczelarskich plakaty, ulotki i broszury informacyjne.

2.2. Wsparcie pszczelarstwa

2.2.1. Krajowe Programy Wsparcia Pszczelarstwa

Od 2004 roku w Polsce realizowane są 3-letnie krajowe programy wsparcia pszczelarstwa, które od lat cieszą się dużym zainteresowaniem pszczelarzy oraz mają istotny wpływ na wzrost populacji pszczoły miodnej w Polsce. Aktualnie, Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa realizuje Krajowy Program Wsparcia Pszczelarstwa w Polsce na lata 2020-2022 (KPWP). Beneficjentami końcowymi pomocy są gospodarstwa pasieczne i indywidualni pszczelarze, których pasieki zostały zgłoszone lub zarejestrowane w rejestrze prowadzonym przez powiatowego lekarza weterynarii. O refundację środków finansowych mogą ubiegać się podmioty uprawnione: związki pszczelarskie, stowarzyszenia pszczelarzy, zrzeszenia pszczelarzy, grupy producentów rolnych – w zakresie działalności pszczelarskiej oraz spółdzielnie pszczelarskie. Organizacje pszczelarskie (uczestniczące w realizacji mechanizmu) we wnioskach zgłaszają zapotrzebowanie na wsparcie dla pszczelarzy zrzeszonych oraz niezrzeszonych. Roczny budżet Programu przekracza **33 mln zł**.

W latach 2020-2022, w ramach realizacji KPWP refundacji podlegają, między innymi, koszty:

- szkoleń i konferencji pszczelarskich (refundacja 100%);
- zakupu nowego sprzętu pszczelarskiego (miodarek, odstojników, dekrystalizatorów, stołów do odsklepiania plastrów, suszarek do suszenia obnóży pyłkowych, topiarek do wosku, urządzeń do kremowania miodu, refraktometrów, wózków ręcznych do transportu uli, wialni do pyłku, uli lub ich elementów) – refundacja nie więcej niż 60% ceny jednostkowej;
- zakupów środków leczniczych warzobójczych – refundacja nie więcej niż 90%;
- zakupu przyczep (lawet) do przewozu uli, wag pasiecznych, ładowarek, mini ładowarek, urządzeń dźwigowych oraz innych wózków samojezdnych do załadunku i rozładunku uli – refundacja nie więcej niż 60% ceny jednostkowej;
- zakupu matek pszczelich o znanej wartości użytkowej, pakietów oraz odkładów pszczelich z takimi matkami – refundacja nie więcej niż 70% ceny jednostkowej;
- analiz właściwości fizyko-chemicznych oraz analizy pyłkowej miodu – refundacja 100%.

2.2.2. Fundusz Promocji Roślin Oleistych

Kolejnym działaniem Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi mającym istotny wpływ na funkcjonowanie pszczelarstwa jest ustanowienie Funduszu Promocji Roślin Oleistych. Celem tego funduszu jest wspieranie marketingu rolnego, wzrostu spożycia i promocji, między innymi, produktów pszczelich, tj.: miodu, pyłku kwiatowego, propolisu oraz mleczka pszczelego.

Fundusz Promocji Roślin Oleistych, w zakresie produktów pszczelich wspiera:

- działania mające na celu informowanie o jakości i cechach, w tym zaletach miodu, pyłku kwiatowego, propolisu oraz mleczka pszczelego, zwanych dalej „produktami pszczelimi”,
- działania mające na celu promocję spożycia produktów pszczelich,
- udział w wystawach i targach związanych z produktami pszczelimi,
- badania rynkowe dotyczące spożycia produktów pszczelich,
- badania naukowe i prace rozwojowe mające na celu poprawę jakości produktów pszczelich, a także prowadzące do wzrostu ich spożycia,
- szkolenia producentów produktów pszczelich,
- działalność krajowych organizacji branżowych, w tym ich przedstawicieli, biorących udział w pracach specjalistycznych stałych i roboczych komitetów organizacji międzynarodowych lub będących członkami statutowych organów tych organizacji, zajmujących się problemami rynku produktów pszczelich.

Ponadto, środki Funduszu Promocji Roślin Oleistych mogą być przeznaczane na sfinansowanie tzw. „wkładu własnego” organizacji branżowych na realizację kampanii promocyjnych i informacyjnych prowadzonych w ramach mechanizmu WPR „Wsparcie działań promocyjnych i informacyjnych na rynkach wybranych produktów rolnych”. Rozwiązanie to pozwala na zwielokrotnienie efektu prowadzonych działań promocyjno-informacyjnych. O pomoc w ramach Funduszu mogą ubiegać się organizacje zrzeszające producentów, przetwórców i dystrybutorów, które są reprezentatywne dla danej branży rolnej, oraz organizacje producentów lub ich zrzeszenia oraz inne organy sektora rolno-spożywczego, których celem i przedmiotem działalności jest promocja i informowanie o produktach rolnych. Mechanizm realizuje KOWR.

2.2.3. PROW 2014-2020 (działania inwestycyjne)

W ramach poddziałania „Wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych”, typ operacji „Modernizacja gospodarstw rolnych” producenci rolni, w tym pszczelarze mogą realizować inwestycje wspierające konkurencyjność i rentowność gospodarstw rolnych w obszarze związanym z racjonalizacją technologii produkcji, wprowadzeniem innowacji, zmianą profilu produkcji, zwiększeniem skali produkcji, poprawą jakości produkcji lub zwiększeniem wartości dodanej produktu. Pomoc udzielana na operacje typu „Modernizacja gospodarstw rolnych” ma na celu zwiększenie rentowności

i konkurencyjności gospodarstwa rolnego w wyniku jego restrukturyzacji, która powinna doprowadzić do wzrostu wartości dodanej brutto w gospodarstwie (GVA) o co najmniej 10% w odniesieniu do roku bazowego, w okresie 5 lat od dnia przyznania pomocy.

Pomoc może być przyznana rolnikowi, który jest posiadaczem samoistnym lub zależnym gospodarstwa rolnego w rozumieniu Kodeksu cywilnego, o powierzchni użytków rolnych co najmniej 1 ha i nie więcej niż 300 ha lub nieruchomości służącej do prowadzenia produkcji w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej w rozumieniu przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz posiada gospodarstwo rolne o odpowiedniej wielkości ekonomicznej nie mniejszej niż 13 tys. euro i nie większej niż 200 tys. euro.

W ramach inwestycji można otrzymać wsparcie w postaci refundacji części kosztów:

- 60% kosztów kwalifikowalnych operacji realizowanych przez młodych rolników oraz inwestycji zbiorowych, albo
- 50% kosztów kwalifikowalnych w przypadku pozostałych operacji, i nie mniej niż 30% kosztów kwalifikowalnych.

Maksymalna wysokość pomocy dla jednego beneficjenta i na jedno gospodarstwo w okresie realizacji Programu wynosi 500 tys. zł. Pomoc może być przyznana na operacje o planowanej wysokości kosztów kwalifikowalnych powyżej 50 tys. zł.

Do kosztów kwalifikowalnych zalicza się m.in. koszty: budowy, przebudowy, remontu połączonego z modernizacją budynków lub budowli wykorzystywanych do produkcji rolnej oraz zakupu maszyn, urządzeń, wyposażenia do produkcji rolnej.

Pomocą w ramach poddziałania 4.2. „Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój” w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, mogą zostać objęte inwestycje dotyczące przetwórstwa i wprowadzania do obrotu na poziomie handlu hurtowego produktów rolnych, tj. produktów wymienionych w Załączniku nr 1 do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), z wyłączeniem produktów rybnych, przy czym produkt będący wynikiem przetwarzania powinien być również produktem rolnym. Miód jest produktem rolnym sklasyfikowanym w Dziale 4 Taryfy Celnej UE, co oznacza, iż jest produktem rolnym.

Pomoc jest udzielana na materialne lub niematerialne inwestycje dotyczące przetwarzania i wprowadzania do obrotu na poziomie handlu hurtowego produktów rolnych.

Ze wsparcia w ramach przedmiotowego poddziałania może skorzystać:

- 1) osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, która posiada zarejestrowaną działalność w zakresie przetwórstwa lub wprowadzania do obrotu produktów rolnych, działająca jako przedsiębiorca wykonujący działalność jako mikro, małe lub średnie przedsiębiorstwo,

- 2) rolnik, domownik, małżonek rolnika podlegający ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie – dotyczy podmiotów składających wnioski w naborze tematycznym dotyczącym wsparcia rozpoczynania działalności gospodarczej w zakresie przetwórstwa produktów rolnych
- 3) rolnik lub małżonek rolnika podlegający ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy w pełnym zakresie – dotyczy podmiotów wykonujących lub podejmujących wykonywanie działalności w zakresie przetwarzania i sprzedaży przetworzonych produktów rolnych w ramach rolniczego handlu detalicznego.

Do kosztów kwalifikowalnych, o refundację których może ubiegać się beneficjent działania, są zaliczane przede wszystkim:

- koszty budowy, modernizacji lub przebudowy budynków produkcyjnych lub magazynowych i budowli stanowiących infrastrukturę zakładów przetwórstwa, niezbędną do wdrożenia inwestycji w zakresie zakupu maszyn i urządzeń lub infrastruktury służącej ochronie środowiska,
- koszty zakupu (wraz z instalacją) lub leasingu zakończonego przeniesieniem prawa własności:
 - maszyn lub urządzeń do przetwarzania, magazynowania lub przygotowania produktów do sprzedaży,
 - aparatury pomiarowej, kontrolnej oraz sprzętu do sterowania procesem produkcji lub magazynowania,
 - urządzeń służących poprawie ochrony środowiska,
- koszty zakupu oprogramowania służącego zarządzaniu przedsiębiorstwem oraz sterowaniu procesem produkcji i magazynowania,
- koszty wdrożenia procedury certyfikowanych systemów zarządzania jakością,
- opłaty za patenty i licencje,
- koszty ogólne tj.: przygotowania dokumentacji technicznej projektu, przygotowania biznesplanu, nadzoru urbanistycznego, architektonicznego, budowlanego lub konserwatorskiego.

Poziom pomocy wynosi maksymalnie 50% kosztów inwestycji kwalifikującej się do wsparcia. Maksymalna wysokość pomocy, która ma formę refundacji uprzednio poniesionych kosztów, jaka może zostać przyznana w okresie realizacji Programu jednemu beneficjentowi wynosi 10 000 000 zł. Minimalna wysokość pomocy przyznana na realizację jednej operacji wynosi 100 000 zł. Jednakże, w przypadku operacji realizowanych przez rolników składających wnioski w naborze tematycznym dotyczącym wsparcia rozpoczynania działalności gospodarczej w zakresie przetwórstwa produktów rolnych, maksymalna kwota pomocy po zmianie Programu wynosi 500 000 zł. Natomiast wielkość pomocy przyznanej na realizację jednej operacji w tym przypadku nie może być niższa niż 10 000 zł.

Z kolei dla podmiotów prowadzących działalność w zakresie przetwarzania i sprzedaży przetworzonych produktów rolnych w ramach Rolniczego Handlu Detalicznego (RHD) maksymalny

poziom pomocy określony został na poziomie 100 000 zł. Wynika to z faktu, iż realizowane inwestycje w tym zakresie dotyczą operacji o małej skali, a tym samym nie wymagających tak wysokich nakładów finansowych, jak w przypadku operacji dotyczących działalności, w których konieczna jest rejestracja działalności gospodarczej.

Wsparcie rolników prowadzących działalność rolniczą w celach zarobkowych, w tym w zakresie pszczelarstwa, może być udzielane w ramach poddziałania „Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz rozwoju małych gospodarstw” w typie operacji „Restrukturyzacja małych gospodarstw” PROW 2014-2020.

Pomoc adresowana jest do rolników prowadzących działalność rolniczą w celach zarobkowych. Wsparcie skierowane jest do małych gospodarstw, których wielkość ekonomiczna wynosi poniżej 13 tys. euro. W wyniku restrukturyzacji gospodarstwa powinien nastąpić wzrost wielkości ekonomicznej do co najmniej 10 tys. euro i co najmniej o 20% w stosunku do wielkości wyjściowej. Koncepcja restrukturyzacji gospodarstwa przedstawiana jest w biznesplanie (załącznik do wniosku o przyznanie pomocy), który zawiera opis wyjściowej sytuacji gospodarstwa (w tym strukturę produkcji, wielkość ekonomiczną gospodarstwa), opis docelowej sytuacji gospodarstwa, tj. sytuacji po realizacji biznesplanu (w tym strukturę produkcji, wielkość ekonomiczną), informację, o tym jak realizacja biznesplanu doprowadzi do osiągnięcia ww. wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstwa oraz informacje dotyczące działań mających na celu rozwój gospodarstwa.

Pomoc ma formę premii w wysokości 60 tys. zł, płatnej w dwóch ratach.

2.2.4. Płatności bezpośrednie i PROW 2014-2020 (działania pozostałe)

Ponadto, działania mające na celu ochronę zapylaczy, w tym pszczoły miodnej, podejmowane są również w ramach I filara Wspólnej Polityki Rolnej (płatności bezpośrednie – zobowiązania i płatności roczne) jak i poprzez II filar WPR (Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 – zobowiązania wieloletnie).

Rolnicy, w przypadku posiadania kwalifikujących się hektarów, mogą korzystać na zasadach ogólnych z wszystkich instrumentów wsparcia dostępnych w Polsce w ramach obowiązującego w latach 2015-2020 systemu płatności bezpośrednich, w tym m.in. płatności za zazielenienie. Takie możliwości dotyczą również rolników, zajmujących się chowem i hodowlą pszczół.

W ramach płatności za zazielenienie, czyli płatności z tytułu praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska, obowiązują następujące praktyki: dywersyfikacja upraw, utrzymanie trwałych użytków zielonych oraz utrzymanie obszarów proekologicznych (EFA). Praktyki te (szczególnie obszary proekologiczne) wpływają m.in. na ochronę środowiska i zachowanie różnorodności biologicznej, przez co pośrednio przyczyniają się także do utrzymania populacji pszczół i innych owadów zapylających. Praktyka EFA zobowiązuje rolników posiadających gospodarstwa powyżej 15 ha do przeznaczania minimum 5% powierzchni gruntów ornych na obszary EFA. Lista obszarów EFA obejmuje elementy krajobrazu (żywopłoty lub pasy zadrzewione, drzewa wolnostojące, zadrzewienia

liniowe, grupowe, miedze śródpolne, oczka wodne, rowy), grunty ugorowane, strefy buforowe, pasy gruntów kwalifikujących się do płatności wzdłuż obrzeży lasu, zagajniki o krótkiej rotacji, uprawy wiążące azot (rośliny bobowate) i międzyplony.

Od roku 2019 katalog obszarów EFA został rozszerzony o grunty ugorowane z roślinami miododajnymi. Należy zauważyć, że zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami na ugorach w ramach EFA obowiązuje zakaz prowadzenia produkcji, w tym zakaz wypasu i koszenia, w terminie od dnia 1 stycznia do 31 lipca (po upływie tego okresu rolnik może przywrócić grunty do produkcji). Jednakże, na ugorach z roślinami miododajnymi termin ten został wydłużony do 30 września, w celu umożliwienia pełnego rozwoju gatunków roślin miododajnych oraz zapewnienia bazy pokarmowej owadom zapylającym przez cały sezon. Ponadto, rolnicy są zobowiązani do utworzenia go za pomocą mieszanki składającej się z co najmniej dwóch gatunków roślin z określonej listy, na której zaproponowano gatunki najbardziej miododajne i masowo oblatywane przez pszczoły. Dopuszczenie wyłącznie mieszanek na tych obszarach wynika z faktu, że zdecydowanie lepiej niż uprawy czyste, zapewniają one obecność i dostępność kwiatów większej liczbie gatunków owadów, o różnych przystosowaniach do pobierania nektaru i w różnym czasie.

Do tego rodzaju ugorów z roślinami miododajnymi, przypisany jest najwyższy, wynoszący 1,5, współczynnik ważenia, który odzwierciedla znaczenie poszczególnych obszarów EFA dla różnorodności biologicznej i jest stosowany do przeliczenia rzeczywistej powierzchni obszaru EFA na powierzchnię przeliczeniową, co oznacza, że powierzchnia zaliczana do obszaru EFA stanowi 150% powierzchni rzeczywistej.

Dla ochrony pszczół i innych owadów zapylających istotny jest również, obowiązujący od 2018 r., zakaz stosowania środków ochrony roślin na określonych obszarach uznawanych za EFA, tj. na ugorach (w tym na ugorach z roślinami miododajnymi), międzyplonach, uprawach wiążących azot oraz pasach gruntów kwalifikujących się do płatności wzdłuż obrzeży lasu, na których prowadzona jest produkcja.

Jednocześnie, w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, w tym w ramach Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego oraz działania Rolnictwo ekologiczne, wspierane są prośrodowiskowe praktyki rolnicze sprzyjające owadom zapylającym. Należy wskazać, że zobowiązania rolno-środowiskowo-klimatyczne i ekologiczne są podejmowane dobrowolnie na okres 5 lat, w którym beneficjenci zobowiązani są przestrzegać szczegółowych warunków i wymogów w ramach poszczególnych pakietów/wariantów, określonych w rozporządzeniu rolno-środowiskowo-klimatycznym i ekologicznym. Rolnicy w ramach tych działań mają możliwość uzyskania płatności za realizację zobowiązań, w ramach których mogą być uprawiane m.in. rośliny rolnicze, zielarskie czy też sadownicze, stanowiące pożytki dla pszczół.

W ramach Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego (Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważone oraz Pakiet 6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie), rolnik może uprawiać

na gruntach ornych rośliny miododajne, takie jak np. chaber, pszczelnik, rukiew, śláz, gryka zwyczajna czy ślázówka. Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne, w sposób pośredni, chroni również populację owadów zapylających przez pakiety, ukierunkowane bezpośrednio na zachowanie różnorodności biologicznej tj. m.in.:

- Pakiet 3. Zachowanie sadów tradycyjnych odmian drzew owocowych,
- Pakiet 4. Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000,
- Pakiet 5. Cenne siedliska poza obszarami Natura 2000.

Zaplanowane w ramach tych pakietów wymogi, polegają m.in. na znacznym ograniczeniu lub zakazie stosowania środków ochrony roślin, opóźnionym koszeniu lub wypasie, pozostawieniu powierzchni nieskoszonych, w sposób pośredni sprzyjają ochronie owadów zapylających.

Nie bez znaczenia jest również w wyżej wymienionych działaniach wymóg dotyczący zachowania trwałych użytków zielonych i elementów krajobrazu rolniczego nieużytkowanych rolniczo, tworzących ostoje przyrody.

W ramach Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego i działania Rolnictwo ekologiczne obowiązuje tzw. degresywność płatności. Mechanizm ten stosowany jest w przypadku większych powierzchni deklarowanych do płatności, tj. powyżej 50 ha. Polega on na stopniowym, tzn. wraz ze wzrostem wielkości zadeklarowanej powierzchni – zmniejszeniem przysługującej płatności, tzn. płatność przyznawana jest w wysokości:

- 1) 100% stawki płatności – za powierzchnię gruntów od 0,1 ha do 50 ha;
- 2) 75% stawki płatności – za powierzchnię gruntów powyżej 50 ha do 100 ha;
- 3) 60% stawki płatności – za powierzchnię gruntów powyżej 100 ha.

Wyjątkiem od tej zasady są powierzchnie zgłaszane do płatności w ramach ww. Pakietu 3. Zachowanie sadów tradycyjnych odmian drzew owocowych oraz Pakietu 4. Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000 Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego, dla powierzchni położonych w granicach parków narodowych, w odniesieniu do których degresywność nie ma zastosowania. Zastosowanie mechanizmu degresywności ukierunkowuje wsparcie w ramach ww. działań do gospodarstw mniejszych o powierzchni nieprzekraczającej 50 ha.

W ramach PROW 2014-2020 wdrażane jest również poddziałanie Wsparcie na inwestycje zwiększające odporność ekosystemów leśnych i ich wartość dla środowiska. Poddziałanie to w sposób bezpośredni przyczyni się do ochrony i zwiększenia populacji zapylaczy poprzez zakładanie remiz, czyli wprowadzanie w istniejących kompleksach leśnych, (w szczególności w monokulturach sosnowych), nasadzeń w skład, których wchodzi głównie gatunki nektarodajne stanowiące bazę pokarmową i siedlisko dla zapylaczy takie jak np. berberys zwyczajny *Berberis vulgaris* L., bez czarny *Sambucus nigra* L., bez koralowy *Sambucus racemosa*, wiśnię ptasią *Cerasus avium* (L.) Moench,

głóg *Crataegus* spp., gruszę pospolitą *Pyrus communis* L., irgę *Cotoneaster* spp., jabłoń dziką *Malus sylvestris* Mill., jarząb *Sorbus* spp., ligustr pospolity *Ligustrum vulgare* L., lipę drobnolistną *Tilia cordata* Mill., leszczynę *Corylus avellana* L., porzeczkę czarną *Ribes nigrum* L., rokitnik zwyczajny *Hippophaë rhamnoides* L., różę *Rosa* spp., suchodrzew pospolity *Lonicera xylosteum* L., śliwę tarninę *Prunus spinosa* L., wierzbę *Salix* spp.